

EL MÓN LABORAL A ANDORRA

Joan Micó, sociòleg.

El panorama laboral andorrà està determinat per una economia que, des de mitjans del segle passat fins a la data, i amb alguna excepció, ha tingut un fort creixement. L'Andorra d'avui dia és un país on la major part de la població ocupada treballa en el comerç, hoteleria i restauració, als quals cal afegir també els sectors de l'administració pública, dels serveis i de la construcció. La laxitud regulatòria, més el caràcter bàsicament terciari de la nova ocupació generada, i les onades d'immigrants rebuts, fa que s'assentin fàcilment les bases per al que serà un mercat de treball dualitzat, on es distingeixen clarament un segment privilegiat i un segment desafavorit. Un altre factor que ha contribuït a la dualització del món laboral a Andorra ha estat condicionat pel fet que les relacions laborals entre els empresaris i els treballadors es regulen mitjançant la negociació descentralitzada. Cal destacar, com a característica diferenciada en relació a l'entorn europeu, que el país no disposa de mecanismes com el subsidi d'atur, o l'existència de programes de rendes mínimes d'inserció. Un altre factor que condiona la posició dins del mercat laboral és el gènere. Cal destacar, primerament, l'elevada taxa d'ocupació de les dones, del 72,1%, que és de les més elevades entre els països europeus. El món laboral andorrà està determinat pel gran creixement econòmic del país, en un marc molt desregulat i on les condicions laborals estan determinades pel mercat, amb una profunda dualització del mercat laboral

Quan s'analitza el panorama laboral andorrà, el primer tret a destacar és que està determinat per una economia que, des de mitjans del segle passat fins a la data, i amb alguna excepció (l'any 1993 va haver una destrucció d'ocupació amb l'etapa de recessió econòmica europea), ha tingut un fort creixement, creixement que ha continuat també en els darrers temps. Així, en els darrers 50 anys, la població en el

Articles

conjunt d'Andorra ha passat de poc més de 5.000 habitants a més de 73.000 en l'actualitat, fenomen que ve propiciat sobretot per la necessitat de mà d'obra d'una economia en expansió.

Encara que l'augment de població s'ha anat alentint des de principis dels 90 (si l'augment mitjà anual de la població era del 5% en la dècada dels 80, ha davallat al 2,7% en la dècada dels 90), si mirem el nombre d'afiliats a la Caixa Andorrana de Seguretat Social (CASS), podem apreciar que ha passat de 24.658 assalariats l'any 1990 a 36.193 l'any 2001, amb una mitjana de creixement del 3,7% cada any. Durant els darrers cinc anys aquest increment ha estat al voltant del 5% anual, fet que demostra la vitalitat de l'economia andorrana en els darrers temps. Aquesta necessitat contínua de mà d'obra es cobreix, a falta de gent d'Andorra, majoritàriament amb treballadors provinents d'altres països.

Aquest auge econòmic s'ha basat sobretot en el comerç, els sectors relacionats amb el turisme (hoteleria i restauració, serveis) i la construcció i annexos. D'altra banda, cal ressaltar el pes específic del sector bancari i, cada vegada més, el de l'administració i empreses parapúbliques. En qualsevol cas, la concentració de l'expansió en els sectors esmentats ha condicionat força la configuració del mercat de treball i ha aguditzat la pronunciada terciarització de l'economia.

El desenvolupament dels sectors serveis i del comerç, i en particular de les branques d'activitat vinculades al turisme, determina el tipus de llocs de treball que l'economia genera, d'igual manera que les seves condicions. L'Andorra d'avui dia és un país on la major part de la població ocupada treballa en el comerç, hoteleria i restauració, als quals cal afegir també els sectors de l'administració pública, dels serveis i de la construcció, si bé en els darrers anys la seva evolució mostra cert estancament (excepte en el sector serveis i en l'Administració pública).

L'hegemonia de l'ocupació derivada dels sectors comerç i relacionats amb el turisme fan que tinguin una significativa presència uns models de contractació subjectes a una elevada estacionalitat i un tipus d'ocupació flexible i allunyada de les rigideses de sincronització temporal pròpies de l'horari industrial, així com la profusió de llocs de treball de baixa qualificació, etc.

La dualització del mercat de treball

Aquesta evolució s'ha realitzat en una economia de mercat lliure molt desregulada i on les relacions informals (com les relacions de fet o verbals) han tingut un pes evident per sobre de les relacions més juriditzades. Un exemple significatiu és la plena vigència del contracte verbal, a l'hora de formalitzar les condicions de treball de molts assalariats.

Així, la laxitud regulatòria, més el caràcter bàsicament terciari de la nova ocupació generada, i les onades d'immigrants rebuts –d'Espanya, de Portugal, d'on venia un contingent que al seu propi país trobava moltes dificultats per desenvolupar-se i trobar feina–, fa que s'assentint fàcilment les bases per al que serà un mercat de treball dualitzat, on es distingeixen clarament un segment privilegiat i un segment desfavorit.

El segment privilegiat, o segment primari està compost per persones amb treballs ben remunerats, estables, amb possibilitats de promoció i amb un important control i domini sobre el seu treball, mentre que el segment desfavorit, o segment secundari, és majoritari i està format per persones amb treballs precaris, amb poca estabilitat, salaris baixos i poques oportunitats de promoció.

Aquesta situació és fruit de circumstàncies diverses: per una part podem trobar fenòmens que estant transformant el treball arreu i que a Andorra no són cap excepció, com canvis materials en l'estructura del procés productiu (deslocalització i externalitzacions), una segmentació de les feines cada vegada més acusada en relació a la formació demandada (un credencialisme cada cop més important, sobretot en el

segment primari) i el pes fonamental de certs factors adscriptius (com el sexe, l'edat i, sobretot a Andorra, la nacionalitat) que condicionen les posicions d'entrada, manteniment i promoció dins del mercat de treball per cada treballador, etc.

Un altre factor que ha contribuït a la dualització del món laboral a Andorra ha estat condicionat pel fet que les relacions laborals entre els empresaris i treballadors és regulen mitjançant la negociació descentralitzada (no existeix la negociació col·lectiva). Les condicions del contracte de treball són "negociades" de manera individual entre l'empresari i el treballador. A la pràctica, és el mercat el que marca les condicions de treball, depenent de les característiques de cada sector i lloc de treball, la situació econòmica... (el límit inferior el marca la legislació laboral i el sou mínim interprofessional).

Només en l'administració pública es pot afirmar que s'han consolidat les associacions sindicals i s'han reconegut com a interlocutors. De fet, no hi ha una llei que reguli els drets sindicals, encara que la constitució del 1993 reconeix el dret a sindicar-se. Malgrat els esforços dels darrers temps, la presència dels sindicats és pràcticament testimonial dins del sector privat.

La poca implantació del sindicalisme té a veure amb la manca de drets polítics de la major part dels assalariats, però també amb d'altres factors com la gran proporció de petites empreses, la manca de tradició sindical, en tot cas, el treballador, en no tenir mecanismes efectius de defensa dels seus drets, té com a principal estratègia de millora de les seves condicions laborals el canvi a una altra feina en funció de la seva qualificació i de la situació econòmica.

La segmentació per raons d'origen

A Andorra, doncs, la segmentació per raons d'origen cobra singular importància, considerant el gran volum de mà d'obra forània que en un moment donat s'insereix en l'estructura productiva andorrana i que no pot adquirir tots els drets de ciutadania fins

passats 25 anys de residència. Així, la nacionalitat d'origen, ser o no andorrà, és un dels factors més determinants per a la inclusió del treballador en el segment primari o en el segment secundari i pot condicionar el temps de la seva estada a Andorra, els sous percebuts, les garanties jurídiques en la seva posició laboral, i fins i tot les oportunitats de promoció interna a les feines.

Els no andorrans, i sobretot els nouvinguts i els que tenen pocs anys de residència, presenten una carència de capital relacional, més la dificultat afegida dels idiomes (el català, però també en la major part dels casos el francès, són idiomes indispensables per poder accedir a la major part dels treballs del segment primari). Aquests aspectes, la forta demanda de mà d'obra en sectors determinats i el fet que la major part dels nous immigrants venen a partir de les xarxes familiars expliquen també fenòmens com la seva concentració a partir de grups d'iguals, en certes feines (per exemple, la construcció i els portuguesos). Aquesta concentració per grups d'iguals, ocupant en moltes ocasions llocs de treball inferiors als autòctons, pot portar a què es conservin certs estereotips o prejudicis, contribuint a segmentar la societat i a fomentar també actituds resistents a la integració social per part dels nouvinguts.

Per bé que molts immigrants ocupen sistemàticament els escalafons més baixos de l'entramat laboral, el gran creixement econòmic ha fet que, relativament amb certa freqüència, molts immigrants hagin tingut oportunitats de millora i sobretot, els seus fills experimentin una mobilitat ascendent, no només en els llocs de treball desenvolupats, sinó també en la mateixa estructura social de referència. L'anàlisi de l'evolució d'aquesta mobilitat pot ser un indicador molt interessant sobre l'evolució de la cohesió de la societat andorrana.

Dins el segment primari tenen cabuda els andorrans en la seva majoria, tant pels avantatges normatius derivats directament de tenir la nacionalitat (fins a l'any passat era un requisit imprescindible per poder entrar a l'Administració o per poder treballar com a professional liberal), per les relacions personals, o per les credencials formatives

que, sobretot les generacions més joves, han assolit. A més, les noves generacions de treballadors andorrans han accedit a aquest mercat més privilegiat trobant-se un avantatge addicional: el gran creixement de l'administració en els darrers anys.

Per una altra part, hi ha una diversitat de feines que estan molt desprestigiades (les del segment secundari) per la infravaloració de les feines manuals i els oficis, i la sobrevaloració dels estudis acadèmics (aquest fet és una constant dins dels països del nostre entorn). A més, les seves condicions (com treballar els dies de festa en els llocs de treball relacionats amb el turisme i/o els sous més baixos) fan que siguin feines poc atractives per a les noves generacions de treballadors que han nascut a Andorra, tenint en compte la facilitat amb la qual troben feina dins el segment primari i la seva posició de privilegi.

Dins del primer mercat també podem trobar residents espanyols (per efectes de la mobilitat ascendent abans explicada), francesos i altres europeus de la Unió Europea que viuen al país des de fa uns anys, o residents recents que acrediten tenir formació (pel que fa als espanyols, sobretot els d'origen català –també en bona part per la similitud cultural de base que ostenten–) i per tant ocupen llocs qualificats o especialitzats, també incloses les noves generacions de joves amb una bona preparació acadèmica. Però no tots aquests col·lectius de residents es troben en les mateixes condicions, hi ha una bona part que, per raons d'experiència, formació i qualificació, o que porten poc temps al Principat, continuen estant en el segment secundari.

Pel que fa al grup de portuguesos, quan van arribar a Andorra durant els anys vuitanta i noranta van accedir al mercat secundari, tot i que, al llarg dels anys, alguns d'ells han anat ocupant posicions en el mercat primari (molts dels seus fills tenen oportunitats d'accedir-hi, a l'igual que les migracions dels anys 60 i 70 d'espanyols, dintre del segment primari).

El col·lectiu menys afavorit i amb menys oportunitats de mobilitat dins l'estructura ocupacional són els treballadors extracomunitaris (l'latinoamericans, països de l'Est, magrebins), que se situen dins el segment secundari. Els l'latinoamericans són el col·lectiu més nombrós i que pateix una situació més inestable, en ser la mà d'obra majoritària dels contractes temporals de la temporada d'hivern. De tota manera, la posició més precària dintre d'aquest col·lectiu és la dels treballadors "sense papers", extracomunitaris que, malgrat tenir treball, no han aconseguit els permisos corresponents (malgrat "l'abundància de feina"), i que solen ocupar treballs més desqualificats, per sota, en la majoria dels casos, de la seva formació

Entre els dos segments del mercat de treball hi ha fluxos tant ascendents com descendents. El flux ascendent, és el més comú en etapes de creixement econòmic i per tant, donat el gran creixement econòmic andorrà, s'ha donat amb relativa facilitat.

El flux descendent ha estat menys comú, però cal destacar, com a característica diferenciada en relació a l'entorn europeu, que el país no disposa de mecanismes com el subsidi d'atur, o l'existència de programes de rendes mínimes d'inserció –l'únic avantatge social és poder mantenir les prestacions de la seguretat social (CASS) 25 dies després de la baixa de l'empresa, i no poden rebre després les prestacions ni el treballador ni les persones dependents d'ell–.

Aquest fenomen pot explicar també una de les conseqüències de l'elevada rotació laboral andorrana, com és la rotació migrant, ja que per a un immigrant el fet de perdre la feina a Andorra només pot tenir dues solucions: trobar-ne una altra o tornar al seu país d'origen.

Segmentació per gènere i edat

Un altre factor que condiciona la posició dins del mercat laboral és el gènere. Cal destacar, primerament, l'elevada taxa d'ocupació de les dones, del 72,1 %, que és de

les més elevades entre els països europeus (l'any 2000 la taxa d'ocupació femenina era del 53,8 % de mitjana dels quinze països de la UE).

Però aquest percentatge tant alt no es reparteix de manera igual: per una part, hi ha una sèrie d'ocupacions on les dones tenen molt poca presència, i altres estan molt feminitzades. De fet, la proporció de dones és més gran dins del segment secundari, tenen més dificultats que ells per passar al segment primari, sobretot si tenen poca formació i no tenen la nacionalitat andorrana.

L'escala de qualificació laboral també té a veure amb diferències de gènere: les dones treballen en major proporció a les feines menys qualificades i escassegen als llocs de responsabilitat, mentre que els homes treballen en major proporció en feines més qualificades i ocupen posicions més altes dins de les empreses.

També les extremes dificultats de conciliació de la vida laboral i familiar (les guarderies són cares i no s'adapten a les necessitats horàries, moltes persones no tenen xarxes familiars que les puguin ajudar i una gran part dels treballadors treballen els festius o fora dels horaris d'oficina), provoca que les parelles facin servir diverses estratègies: tenir pocs fills (la taxa de fecunditat és de les més baixes d'Europa), dones que busquen feines que s'adaptin millor al ritme de les necessitats de la família (amb caps de setmana festius...) encara que estiguin per sota de la seva qualificació o altres estratègies on es consolida la diferència de rols dins de la família (l'home com *breadwinner*, la dona, encara que amb un treball remunerat, com a responsable de la llar...)

L'edat també és una altra característica adscriptiva que segmenta el mercat laboral. Generalment els joves i els treballadors superiors a 45 anys són els grups que tenen més problemes a l'hora de la inserció laboral. De tota manera es constata que, gràcies a la gran oferta de llocs de treball, moltes d'aquestes persones han trobat altres alternatives de feina, encara que no siguin de la mateixa qualificació (hem de tenir en

Articles

compte la manca de subsidis quan una persona està a l'atur, i això significa la necessitat imperiosa de treballar, encara que sigui amb feines menys qualificades).

Per una altra part els joves, i sobretot els joves andorrans, donada l'expansió econòmica i el gran creixement de l'administració, tenen pel moment molta facilitat per trobar feina. Depenent de la formació, majoritàriament estan accedint dins del sector primari, sobretot a l'administració i annexos (tot i que en un futur és previsible que l'administració tendeixi a disminuir el seu creixement)

Així doncs, el món laboral andorrà està determinat pel gran creixement econòmic del país (basat en els sectors relacionats amb el comerç, el turisme i la construcció), en un marc molt desregulat i on les condicions laborals estan determinades pel mercat, amb una profunda dualització del mercat laboral. La pertinència al segment més afavorit o al més desafavorit del mercat laboral depèn de factors com la formació, però també de factors adscriptius al treballador com l'edat i el sexe, o, d'una manera fonamental, la nacionalitat.

Bibliografia

Alonso, L.E., *Trabajo y ciudadanía*. Editorial Trotta. Madrid,1999

Banca Privada d'Andorra: *Andorra. Anuari socioeconòmic* 2001.

Batalla,J; Casals,M; Micó, J. Anàlisi de la situació laboral d'Andorra. Institut d'Estudis Andorrans, Andorra,2004

Batalla,J; Casals,M; Micó, J. La immigració a Andorra. Institut d'Estudis Andorrans i Editorial Pagès, Lleida,2004

Bricall, J.M.: *L'economia andorrana en el canvi de segle*. Fundació Julià Reig, Andorra, 2001.

Caixa Andorrana de Seguretat Social: Estadístiques <<http://www.cass.ad>>

Comas, D.: *Andorra, Una Economia de Frontera*. Pagès Editors, 2002.

Estivill, J.: *La immigració a Andorra*. Departament de la Població del Consell General, Andorra, 1979.

Lluelles, M. J.: *La transformació econòmica d'Andorra*, Col·lecció Clío 11, Barcelona, 1991.

Segons dades de les Estadístiques oficials de població de l'any 2003. Ministeri d'Interior. Govern d'Andorra

Segons dades de la CASS, entre els anys 1990 i 2001 el pes específic dels assalariats a l'administració va augmentar del 6,6% al 12,5%.

Bricall,J.M.: *L'economia andorrana en el canvi de segle*, Fundació Julià Reig. Andorra 2001

Per a l'any 2004, el sou brut mínim interprofessional del segon semestre del 2004 és de 783,47 euros.

L'article 19 de la constitució diu: "Els treballadors i els empresaris tenen dret a la defensa dels seus interessos econòmics i socials. La llei regularà les condicions d'exercici d'aquest dret per garantir el funcionament dels serveis essencials de la comunitat".

Només un 6% de les empreses tenen més de 25 treballadors i un 1,2% més de cent. La major part, un 83,8% tenen menys de 10 treballadors. Dades de la Cass de l'any 2001.

Actualment està en tràmit una reforma de la Llei de nacionalitat, que rebaixarà el nombre d'anys de residència necessaris per aconseguir la nacionalitat a 20 anys.

Amb la signatura dels Convenis entre el Principat d'Andorra, el Regne d'Espanya i la República Francesa relatius a "l'entrada, la circulació, el sojorn i l'establiment dels seus nacionals i a la circulació i el sojorn al Principat d'Andorra dels nacionals d'estats tercers", que entra en vigor l'1 de juliol del 2003, es reconeix el dret de presentar-se a la segona convocatòria d'un edicte públic en igualtat de condicions que els andorrans als espanyols i a la primera si ja treballen dins de l'administració pública.

Fins la signatura del conveni anterior, les persones amb més de 20 anys de residència al país també podien exercir una professió liberal. Amb la signatura, aquest període ha passat a 10 anys per a les persones de nacionalitat espanyola i francesa.

El nombre dels quals és difícil de predir, puix que les dimensions del Principat fan que sigui molt complicada la seva invisibilitat i per tant més fàcil el seu control per part de l'administració. De tota manera, en els darrers anys el seu número és possible que hagi augmentat perquè alguns sud-americans, sobretot argentins, no tornen al seu país després de la temporada d'hivern.

Articles

Eurostat: Anuaris 2002. Segons les dades de l'Eurostat l'any 2000 entre els països europeus amb les taxes d'ocupació femenina més altes destacaven Dinamarca (72,1%), Noruega (73,9 %) i Islàndia (83,8 %), i entre les més baixes Itàlia (39,3 %), Espanya (40,3 %) i Grècia (41,3 %).

Segons dades del cens de població de l'any 2001, la taxa de fecunditat andorrana és de 1,01 fills per dona en edat fèrtil, per sota de l'espanyola i la italiana, que estan al voltant de 1,25 fills per dona i del país amb la natalitat més baixa de l'Europa de l'Est, Letònia , amb un 1,1.